

Max Weber (pojem idealnega tipa, tipi delovanja posameznika, pojem racionalizacije, pojem religije v družbi, nauk o stratifikaciji)

Max WEBER (1864-1920) - pravnik, odvetnik, dr. znanosti, sociolog, rojen v Erfurtu v Nemčiji;

1* Nekateri menijo, da je sociologija znanstvena šele v Webrovem in Durkheimovem času.

2* **Kako je Weber definiral sociologijo?** □ *povzeto iz predavanja*

1* »SOCIOLOGIJA naj pomeni znanost, ki so prizadeva razumeti in tolmačiti družbena dejanja in s tem pojasniti, kar je vzročnega v njihovem teku in posledicah!« ;

2* Gre za spoj RAZUMEVANJA in POJASNJEVANJA. Razumevanje, ki je namenjeno posamezniku prištevamo k psihološkim teorijam, ki jih Weber presega.

3* Ko Weber definira sociologijo jo zagovarja tudi s teorijo individualno psiholoških stališč. Tako pravi: »**Naloga sociologije je z razumevanjem tolmačiti smiselna vedenja posameznikov**«. Zavedal se je, da to ne zadostuje.

3* Stališče, da naj se družboslovje konstituira kot razumevajoča veda so zagovarjali že v 19. stoletju - npr. Dilthey. Weber je od tega stališča izhajal, a ga je želel preseči.

4* **Dilthey** je zahteval, da se družboslovje temeljno razlikuje od naravoslovja po čustvenem razumevanju. To lahko pripelje družboslovje v nepreverljive sklepe.

5* **Weber** je zagovarjal, da naj razumevajoča sociologija in širše družboslovje oblikuje idealne tipe.

IDEALNI TIP - model - miselna predstavitev določenih razmerij, kjer odmislimo manj pomembne dejavnike in oblikujemo sliko z omenjenimi dejavniki. Idealni tip je sredstvo, ki ga znanstvenik uporabi, da bi zoperstavil sliko empirične znanosti s tem modelom in ugotovil, zakaj prihaja do odstopanja.

- a) idealni tip ni splošen pojem,
- b) idealni tip ni statistično povprečje,
- c) idealni tip je znanstvena hipoteza,
- d) idealni tip ni odsev stvarnosti v znanstvenikovi zavesti,
- e) **idealni tip je stvaritev znanstvenikov**, matematična konstrukcija pri kateri se določene vrednote poudarjajo določene pa abstrahirajo, zato je družba brez protislovij, ki ni več normativno temveč teoretično realna;
- f) takšnega idealnega tipa ne najdemo v stvarnosti, on služi za analizo te stvarnosti.

Webrov idealni tip je nekaj, kar je zaželeno, nekaj k čemur mi vsi tendiramo. Idealni tip je Webrova misel.

TIPI VEDENJA/ DELOVANJA

6* Weber je menil, da je za analizo družbenega življenja potrebno določiti vedenje / delovanje posameznika:

- a) **tradicionalni tip** - gre za običaje;
- b) **efektivni tip** - deluje, ker so nas premagala čustva;
- c) **smotrno - racionalni tip** - smotrno-racionalno vedenje je tisto, kjer si prizadevamo čimbolj enostavno uresničiti določene cilje;
- d) **vrednostno - racionalni tip**

RACIONALIZACIJA - Osnovni proces modernizacije je voden z njegovim notranjim jedrom, ki mu Weber pravi racionalizacija. Racionalizacija je pojem, ki pomeni učinkovito delovanje, ker nas stranski učinki ne zanimajo. Po njegovem je racionalizacija jedro modernizacije. Racionalizacija je dvig učinkovitosti.

1* **V gospodarstvu** se racionalizacija kaže z uveljavitvijo trga in gospodarskih organizacij.

2* V **religiji** se racionalizacija kaže s pojmovanjem Boga, ki je vse bolj odmaknjen, oddaljuje se od našega sveta. To pa lahko pripelje do tega, da Bog izgine in ostanejo samo vrednote, pride do sekularizacije.

3* Na **področju politike** se racionalizacija kaže s birokracijo. Strokovnjaki, ki uporabljajo pravo bodo odločali, ne pa politiki. Politiki bodo izgubili svoj vpliv.

4* Na **področju prava** se racionalizacija kaže v možnosti govorjenja o :

a) RACIONALNEM PRAVU in

b) IRACIONALNEM PRAVU na področju postopka in na področju vsebin.

- Iracionalno pravo je tisto, kjer se uporabljajo neintelektualna sredstva. Za Webra še danes obstajajo iracionalni postopki.

- Pri racionalnih postopkih pa vlada logika, inteligenca in ne čustva.

- Kar pa zadeva vsebino je pravo racionalno, kadar je urejeno le s splošnimi brezosebnimi normami. Na takšno pravo se lahko zanesemo.

- *Racionalizacija je duhovno jedro modernizacije oz. kapitalistične družbe. Kaže se s smotrnim vedenjem, birokratizacijo v politiki ter trgov in birokratizacijo v gospodarstvu.*

4* Weber si je prizadeval, naj bi sociologija postala resna teoretična znanost z metodološkimi instrumenti. Ne enaka naravoslovnim znanostim, ampak resna teoretična znanost z metodološkimi instrumenti, ki zagotavljajo zanesljivo znanstveno analizo. Vsebina smisla so vrednote.

RELIGIJA V DRUŽBI - Weber je v delu *Protestantska etika in duh kapitalizma* ostal zelo zvest določitvi nalog sociologije:

a) Opravi je primerjalno analizo med religijo in gospodarstvom.

b) Hotel je izpodbiti Marxa v tezi, da je nadgradnja določena z bazo.

c) Ugotovil je, da so bile številne tehnološke predpostavke prej navzoče na Kitajskem kot v Evropi.

d) Po Weberu se je kapitalizem v Evropi razvil zaradi različice »asketstva«. Tukaj misli na protestantizem, ki zahteva aktivnost. Potrebno je biti ekonomsko dejaven. Poklic je odgovor na božji klic. Asketski protestantizem terja več, naj se odpovedujemo materialnim dobrinam. Naša dolžnost je, da iščemo znamenja, da smo odrešeni. Ta znamenja so ekonomska, kar pripelje do notranje napetosti v posamezniku. Zaradi tega on še bolj pridno dela, kar je pogoj za razcvet kapitalizma.

e) Po njegovem je racionalizacija jedro modernizacije. **Racionalizacija je dvig učinkovitosti:**

1. **Racionalizacija se kaže pri religiji, kot odčaranje sveta.** Izginjajo mistične komponente religije, ona se kaže skozi moralne koncepte, tudi skozi **teodicijo** (= nauk o smiselnosti trpljenja). Odčaranje sveta se kaže:

7* v srednjem veku je bilo veliko praznikov, danes jih ni;

8* v nedeljah trgovine delajo - dvig učinkovitosti;

9* učinkovitost se kaže v transcendentnih stvareh, kar se kaže v sekulariziranih vrednotah.

1. **Racionalizacija se kaže skozi trg**, vendar obstaja skupni faktor s politikom, **to je birokratizacija**. Birokracija je idealni tip. Racionalizacija se kaže preko birokracije, tam vlada:

10* hierarhija strokovnosti,

11* pisno komuniciranje,

12* delovanje na podlagi splošnih predpisov,

13* denarna nagrada,

14* brezosebno delovanje.

o Če bi se držali samo hierarhije in predpisov ne bi razrešili veliko problemov. V političnem življenju ima parlament vse manjšo vrednost, ker se vse birokratizira.

❖ **George RITZER:** je eden od najbolj znanih sociologov za sociološke teorije, ki je razmišljal, kje se še kaže racionalizacija. Z bratom sta skupaj šla v McDonald's in sta ugotovila, da je McDonald's odlična oblika birokracije. Prava mekdonalizacija družbe - standardizacija npr. krompirčka, hitrost. Vedno dobimo enak hamburger, pito, juice,... enako v MB ali v Hong Kongu. Gre za hitro hrano, poceni, predvidljivo, učinkovito in kalkulatивно. Ritzer pravi, da vso to birokracijo pri McDonald'su povzroča maksimalizacija dobička. Ni nobenih osebnih odnosov v McDonald'su. Ta princip mekdonalizacije se druži tudi z drugimi dejavnostmi, kot so: pravne, zdravstvene - klinike, cerkveni ceremoniali, izobraževalne storitve... Vse je racionalizacija. Vse je brezosebno, hitro.

❖ Nekoč družinski obred prehranjevanja, danes mekdonalizacija, nekoč osebni odnos z odvetnikom, danes kolektivne odvetniške pisarne, ker so tam odvetniki specializirani... Racionalizacija Webrove metode se lahko kaže kot mekdonalizacija. To je razširitev Webrove metode.

❖ Racionalizacijo v Webrovem pomenu lahko jemljemo kot duhovno jedro modenizacije.

1. **Birokratizacija se kaže na področju politike (egiptifikacija).** Prihodnost prinaša samo še več birokracije, zato ker je učinkovita. Edina nevarnost za birokracijo prihaja iz ene strani; če ljudje izgubijo zaupanje vanjo, če birokracijsko organizacijo, ljudje več ne štejejo za legitimno. Tako se lahko birokracija sesuje. Nevarnost prihaja od govornikov, demagogov. Ti lahko spodbudijo množico na nezaupanje in temu sledi sesutje režima. **Egiptifikacija je tendenca**, da ena edina birokracijska organizacija obvlada celotno državo.

Webrova hipoteza o nastanku kapitalizma □ *delno povzeto iz predavanja*

5* Moderna družba izvira iz protestantske etike. Moderni kapitalizem je plod sistematičnega dela in investiranja in NE plod kakršnega koli dobivanja bogastva, npr. z vojaškimi pohodi. O tem so še vedno spori v znanosti.

6* Kako je res kapitalizem nastal ?

7* Po Webrovem mnenju si je možno kapitalizem razlagati po obratni smeri, kot ga razlaga Marx.

8* Weber je analiziral, najprej evropsko, kasneje pa tudi povezavo z drugimi svetovnimi religijami.

9* Po Webrovem mnenju naj bi, najprej osnovne poteze luteranstva (odgovor na božji klic), kasneje pa asketski kapitalizem, ustvaril tisto gospodarsko delovanje, ki pripelje do modernega kapitalizma.

10* Metodična gospodarska dejavnost, zlasti pa poklicna dejavnost se pojavlja kot dolžnost.

11* Pri nekaterih variantah kalvinizma pa je že v naprej določeno, kdo bo zveličan in kdo ne. Vendar se more vsakdo ravnati kot, da je med temi zveličanimi (nauk o predestinaciji).

12* Bogastvo kopičimo za slavo Boga, ne pa za individualne potrebe. Do sledne misli je prišlo šele s potrošniško družbo.

13* Ameriški sociolog **Levski** je potrdil Webrovo hipotezo. V ZDA je raziskoval, v Detroitu (katolike, žide, bele in črne protestante). Pripadnost protestantski skupnosti odločno vpliva na šolanost in politično uspešnost.

14* Obstajajo številni dvomi na Webrove hipoteze. Eni menijo, da v času Kalvina ni prišlo do gospodarskega vzpona, ampak do vzpona je prišlo pozneje v katoliški Italiji.

15* **SMOTRNO - RACIONALNI TIP** □ *delno povzeto iz predavanja*

15* Smotrni tip je povezan z moderno družbo. Sestoji iz nenehnega tehtanja: Kako so naša dejanja učinkovita? Posameznik nenehno tuhta, je preračunljiv. To pa ni omejeno samo na medosebno interakcijo.

16* Webra zanimajo splošne družbene interakcije in od kod izvira ta tip vedenja?

17* V zgodovini so spoštovali šege in običaje, danes tradicionalno vedenje nima več nobenega pomena. Včasih nas močno prevzame afektivno vedenje.

- 18* In vendar ! Smotrno - racionalnega tipa najdemo domala povsod. Kot prevladujoči tip se pojavi v **PROTESTANTIZMU**, kot neka nepričakovana posledica protestantizma.
- 19* Protestanti so v nauki imeli, da je treba biti preračunljiv v prizadevanju, da bi dosegli ZVELIČANJE.
- 20* Med protestante uvrščamo: evangeličane, kalviniste...
- 21* Nauk protestantov pravi, da je Bog vse vnaprej določil. Mi smo ti, ki moramo ISKATI ZNAMENJA, da smo med zveličanimi. Znamenja so naslednja: obogatitev, uspeh pri delu, metodično delo, redno vračanje dolgov,...
- 22* Nauk tudi izredno poudarja pomen POKLICA, ki po Webrovem mnenju peljev SISTEMATIČNO METODIČNO DELO - delo za nadaljnje investicije!
- 23* V sistematičnem delu se uveljavlja tehtanje: KAKO SISTEMATIČNO DOSEČI CILJ ?

NAUK O STRATIFIKACIJI

16* Protenstatizem je pripeljal do demonopolizacije na religioznem področju, to pa je pripeljalo do možnosti oblikovanja modernega kapitalizma in znanosti. Hkrati je to pripeljalo do nacionalnih držav. Nacionalne države pa so pripeljale do večjih trgov in do modernizacije. V širšem smislu etika dela, kakršno najdemo pri protestantizmu, naj bi bila danes razlog, da sta Singapur in Tajvan uspela, v Afriki pa ni uspela nobena država. Gre za določen sistem vrednot, ki v enem delu povzdiguje metodično gospodarsko dejavnost (npr.: pri delu ne bomo upošteva družinskih problemov, zaposlili bomo najboljše in ne nečake, svake). Npr. V Južni Ameriki družinska mentaliteta ovira gospodarski razvoj.

17* Kulturni dejavniki so zelo pomembni za vzpodbujanje gospodarstva. Pri tej hipotezi ostaja Weber pri svoji metodološki metodi: **Zahteval je vrednotno nevtrarno sociologijo, ki naj bo razumevajoča veda**, če tudi je deloval v času hude politizacije univerze.

18* Weber pravi, da se naj sociolog, znanstvenik ne vtika v vrednote, ker jih ni mogoče znanstveno utemeljiti, so popolnoma ločena področja družbenega življenja. Znanstvenik lahko samo pove, kako bomo uresničili vrednote, kakšno ceno bomo plačali, naj pa ne zagovarja določenega sistema vrednot, ker so te iracionalne in škodujejo znanosti;

19* *Webra so imenovali meščanski Marx*. On polemizira z Marxom. Marx je zagovarjal ideologijo, Weber pa prav nasprotno. Rekel je, "Marx ima prav, razredi obstajajo, to so skupine bogatih in revnih na trgu, vendar je družbena struktura večdimenzionalna. Razen gmotnega bogastva so **tudi druge razsežnosti, ki jih moramo upoštevati**:

- a) PRVA razsežnost je **gmotno bogastvo**, ki pripelje do oblikovanja razredov.
- b) DRUGA razsežnost je ločena od prve, to je **vpliv, moč, politika**. V družbi kot celoti poteka proces razdelitve družbenega vpliva, tako da so nekateri bolj vplivni (imajo večjo količino družbene moči) kot drugi. Družbena moč je razmerje v katerem je verjetno, da bo ena stran vsilila svoje interese, kljub nasprotovanju druge strani. Legitimna družbena moč ali avtoriteta ali oblast, prilastitev družbene moči se kaže prek oblikovanja strank.
- c) TRETJA razsežnost se nanaša na **ugled**. Večjo ali manjšo količino ugleda, ki jo ima posameznik. Ugled se kaže skozi stan.

20* Razredi, stranke in stanovi, so oblike diferenciacije družbe. Weber je izrazil zahtevo po več dimenzioniranem raziskovanju družbene strukture. Obstaja neskladje med temi strukturami.

21* Samo z razumevanjem se ne pride, do neke teoretične znanosti. Lahko, po Webbru, razvijemo znanost s pomočjo idealnih tipov. To so danes modeli (izhajamo iz predpostavk). Tak model je birokracija. Znani so tudi Webrovi modeli politične ureditve. Na kaj se politična ureditev sklicuje? Zakaj jo štejejo za upravičeno? **Trije tipi politične ureditve**:

1. TRADICIONALNI TIP politične ureditve je vladanje z običaji (starodavnost);
2. RACIONALNO - LEGALNI TIP politične ureditve se oblikuje v moderni družbeni ureditvi in je odvrčanje od tradicionalnosti. Sklicuje se na brezosebne zakone. Politična oblast je oblikovana

z zakoni, ustavo, poslovnikom. Če je torej oblikovana z Ustavo, Zakonodajo in Pravilniki je vlada legitimna in mi jo moramo spoštovati.

3. KARIZMATSKI TIP politične ureditve je ta pri katerem se smatra, da ima voditelj domnevno nadnaravne sposobnosti. Oblikuje se ureditev, ki sloni na velikem zaupanju. Za karizmatika je značilno, da se pojavlja v kriznih situacijah in je zanj značilna rutinizacija (= privajenost, izurjenost). Nekdo ima karizmo (bojevniško, vojaško, politično,...). Tako je zmožen delati in ponavljati čudeže (Tito, Hitler,...)

Weber (povzetek)

- Zastopa antipozitivistično stališče;
- Naloga sociologije je da razkrije smisel, pomen, ki ga posameznik pripisuje svojemu vedenju, ravnanju in da razloži, kako to dojemajo drugi;
- naloga sociologije je razodevanje notranjega pomena človeške dejavnosti.
- Sociologija naj razlaga smisel družbenih pojavov, to pa naj ne temelji na enostavnem vživljanju in razumevanju občutij posameznika, ampak na intelektualnem umevanju, ki bi sledilo določenim metodološkim pravilom.
- **Weber** je postavil tudi zahtevo po oblikovanju **idealnih tipov** kot teoretičnih konstrukcij.
- Idealni tipi so teoretični modeli, ki jih ustvarjamo za primerjavo z izkustveno stvarnostjo in za razvoj teoretične analize. Idealni tipi so skupki zvez med obnašanji posameznikov, pri čemer se hipostazira njihovo **namensko-racionalno obnašanje**. S pomočjo idealnih tipov pride najpopolneje in brez zunanjih vplivov do izraza smisel in pomen neke družbene oblike ali obnašanja.
- Weber je v svojih najpomembnejših delih proučeval odnos med **religijo in gospodarstvom**.
- Pri tem se je ukvarjal se je z konfucionizmom, taoizmom, hinduizmom, budizmom, judaizmom in krščanstvom.
- Preko tega je raziskoval vpliv idej na organizacijo gospodarstva in družbe.
- Protestantizem bi naj, po njegovem mnenju, odločilno vplival na nastanek kapitalizma v Evropi. Po nauku protestantizma je vnaprej znano, kdo je zveličan in kdo preklet. Življenje moramo posvetiti izpopolnjevanju verskih dolžnosti. **Smotrno racionalno delovanje** (čimbolj ekonomično) je torej s protestantizmom dobilo odločilno vzpodbudo, kot model družbenega ravnanja in organizacije.
- Weber v razlagi razvoja družbe daje prednost kulturnim dejavnikom (Marx pa materialno-ekonomskim, kulturnim dejavnikom pripisuje prevelik pomen).
- In vendar, Weber dodaja, da v družbi prihaja nenehno do spopadov, ker imajo skupine različne interese. Družba ni neka dana skladnost. Podlaga za monopoliziranje privilegij lahko postane katerakoli družbena ureditev.
- Čutiti je naval na **IZOBRAŽEVANJE**, zaradi rente (renta kot oblika stratifikacije)
- Monopoliziranje pa je, če zapremo trg (npr. licenca).

OČITKI WEBRU □ *povzeto iz predavanja*

- 1* V Ženevi je deloval Calvin, ki je ljudi prepričeval v svoj nauk, po katerem ni bilo videti takojšnjega ekonomskega napredka. Obstajale so torej razne herezije (= krive vere), ki pa niso bila uveljav. gibanja.
- 2* Zakaj se je protestantizem uveljavil? Vse je kazalo na to, da je obdobje bilo zrelo za produkcijski način proizvodnje. Mesta so bila odcepljena (npr. v Italiji pa so bila bogata mesta, v katerih je že takrat bilo videti mnoge muslimane). Weber v svojem raziskovanju ni upošteval razvoja produkcijskih sredstev.
- 3* **MEDNARODNA ENCIKLOPEDIJA DRUŽBENIH VED**, navaja trditev, da je Webrova hipoteza potrjena v empiričnih raziskavah;
- 4* **Lensky** meni, da so ob ostalih enakih pogojih protestanti poklicno in šolsko bolj uspešni! S tem je potrdil Webrovo hipotezo;

- 5* ORIENTALSKE RELIGIJE pa so bolj fatalistično usmerjene, ker je usoda ta, ki določa, kaj bo s tabo. Zato ni aktivizma, kot pri protestantizmu.
- 6* Pri protestantih vsak posameznik teži k ekonomskemu uspehu, pri katolikih pa ne. Pri katolikih naj bi imeli prednost v nekaterih drugih vidikih.
- 7* Npr. Durkheimovo delo **Samomor**, navaja, da so katoliki emocionalno bolj trdna skupnost in je zato pri njih manj samomorov. Zato je ta skupnost lahko tudi pogoj za uspešno ekonomsko sodelovanje.
- 8* NEKATERI SOCIOLOGI sledijo Webru in iščejo povezavo s protestantizmom v uspešnih modernih državah. Sledijo WEBROVI HIPOTEZI: delovna etika □ kopičenje bogastva □ investiranje.
- 9* Weber meni, da je za delovanje moderne družbe potrebno smotrno racionalno vedenje. oblikovanje moderne družbe ima svojo kulturo, pri tem pa je racionalizacija prizadevanje po uveljavitvi učinkovitosti v vsem in vsepovsod (odvržejo se prazniki, odvrže se objemanje sveta kot začaranega);
- 10* V gospodarstvu se racionalnost kaže kot TRG (denarna menjava);
- 11* Na področju politike se ta racionalizira z uveljavitvijo birokracije. Birokracija nadomešča upravno poslovanje kot častno poslovanje, nadomešča kot družinsko delovanje. Brezosebna, hierarhična urejena birokracija. Birokrati so bolj usposobljeni, strokovni.
- 12* V področju prava, je težnja od iracionalnega k racionalnemu (glede postopka in glede vsebine): FORMALNO iracionalno in racionalno in MATERIALNO iracionalno in racionalno.
- 13* Iracionalno formalno = na podlagi čustev, preroštev; Racionalno formalno = sodnik preuči dejstva in potem odloči. Pri nas naj bi bilo formalno racionalno pravo. V ZDA pa je porota ta, ki odloča na podlagi čustev;
- 14* Ko gre za materialno racionalo veljajo splošne brezosebne norme (kriv je tisti, ki je storil neko dejan.).
- 15* RACIONALIZACIJA:
1. **gospodarstvo** : trg
 2. **politika** : birokracija
 3. **pravo**: postopek in vsebina
 4. **religija** : »odčaranje sveta«

Pri religiji ne gre za to, da bi izginil Bog, da bi izginila religija. Izginejo iracionalni obredi, ki izražajo magične elemente (kmet ne bo zaupal žegnjanju za dobro letino, uporabil bo gnojila).

- 16* **MODERNIZACIJA ima neko kulturno jedro. Gre za način mišljenja in vrednote, ki prevladujejo.** Naša prihodnost bo egiptovska: višji brezosebni birokratski sloj (brezosebne norme, ki so lahko nečloveške). Temu se pa ne moremo upreti, ker je najbolj učinkovito. Če pa pride do izginotja zaupanja v vse to, lahko pride do odmikanja od te razvojne preme, po Webru.